

Resultatnotat fra indsatser gennemført som led i forsøgsprogram om modersmålsbaseret undervisning

I dette notat præsenteres baggrunden for forsøgsprogrammet efterfulgt af en kort beskrivelse af enkelte indsatser og resultaterne af de enkelte indsatser.

Baggrund for forsøgsprogrammet

I erkendelse af at tosprogede elever generelt klarer sig dårligere fagligt i skolen end de etsprogede elever, samt at der findes meget lidt viden om, hvad der virker for tosprogede elever, iværksatte det tidligere formandskab for Skolerådet i samarbejde med den tidligere SRSF-regering i 2013 ”Forsøgsprogram om modersmålsbaseret undervisning”.

Der indgår et omfattende forarbejde til forsøgsprogrammet om modersmålsbaseret undervisning. I 2009 blev der således via satspuljemidlerne afsat 7,6 mio. kr. til forsøg, der skulle styrke kommunernes indsats over for de tosprogede elever. På baggrund heraf blev der af SFI og EVA igangsat en kortlægning og analyse af 120 skolars indsatser over for tosprogede elever. Rapporten blev offentliggjort i foråret 2012.

I rapporten kortlægges en række indsatser og statistiske analyser af elevernes trivsel og faglige præstationer. Kortlægningen skulle danne grundlag for anden fase, hvor kontrollerede forsøg ved hjælp af randomiseret kontrollerede forsøg med en indsatsgruppe og kontrolgruppe skulle gennemføres.

Derefter gennemførte Skolerådets formandskab og ministeriet et såkaldt call til kommunerne, hvor kommunerne blev bedt om at fremsende deres bedste eksempler på indsatser over for tosprogede elever.

I forsøgsprogrammet om modersmålsbaseret undervisning har de deltagende skoler gennemført en eller flere af følgende indsatser, som alle tager udgangspunkt i den nyeste danske og internationale forskning samt erfaringer med modersmålsundervisning:

- Forsøgsindsatser målrettet mindre grupper af tosprogede elever på 1. klassetrin i skoleåret 2014/15 og 2015/16.
- Forsøgsindsatser målrettet hele klasser på mellemtrinnet (4. og 5. klassetrin) i efteråret 2013 og 2014.
- Forsøgsindsatser målrettet mindre grupper af tosprogede elever på 4. klassetrin i foråret 2014 og foråret 2015.

Til forsøgsprogrammet er der etableret et følgeforskningsprogram, der skal afdække og sammenligne effekten af indsatserne med fokus på tosprogede og etnisk danske elevers læse- og matematikkompetencer (målt ved de nationale test), motivation, selvværd og glæde ved at gå i skole.

I det følgende præsenteres de gennemførte indsatser efterfulgt af konklusionerne fra indsatserne.

Forsøgsindsats målrettet mindre grupper af tosprogede elever på 1. klassetrin i skoleåret 2014/15 og 2015/16

Indsats

Som led i denne indsats modtog grupper af tosprogede elever modersmålsundervisning, som fokuserede på at udvikle elevernes kompetencer inden for tale, skrift og læsning på deres modersmål.

De deltagende skoler modtog et inspirations- og vejledningsmateriale udviklet med inddragelse af forskere og praktikere. Heri var en beskrivelse af, hvordan undervisningen kunne tilrettelægges med udgangspunkt i Fælles Mål fra august 2009 for modersmålsundervisning.

De deltagende skoler havde ansvaret for at finde en modersmålsunderviser, der var i stand til at undervise på det relevante sprog. Forud for igangsættelsen af indsatsen fik modersmålsunderviserne et tilbud om at deltage i et todages kursus, hvor de blev introduceret til forløbet.

I forhold til selve gennemførelsen af modersmålsundervisningen var der ikke særlige krav, hvilket betød, at der i høj grad har været metodefrihed for den enkelte modersmålsunderviser.

Skolerne kunne tilmelde sig med en gruppe af elever, som mindst skulle udgøres af én elev, der havde andet modersmål end dansk, og hvor alle elever i gruppen havde samme modersmål. Skolerne kunne tilmelde sig med flere sproggrupper, hvis der var et tilstrækkeligt antal elever til det.

For arabiske, tyrkiske og somaliske sproggrupper blev der udarbejdet elevmateriale, og alle skoler fik adgang til digitale bøger på en digital portal kaldet 'Sprogmaskinen'. Hvis skolerne selv var i stand til at udvikle elevmateriale på et andet sprog end de tre nævnte sprog, var der også mulighed for at deltage med en gruppe af tosprogede elever på det pågældende sprog.

Undervisningen blev gennemført i 32 uger i tre supplerende lektioner uden for den normale undervisningstid svarende til 96 lektioner.

34 skoler deltog i første runde i skoleåret 2014/15, mens 36 skoler deltog i skoleåret 2015/16. 7 nye skoler tilmeldte sig mellem første og anden runde, mens 5 skoler trak sig mellem de to runder.

Sammenlagt for de to runder deltog i alt 40 arabiske sproggrupper, 23 tyrkiske sproggrupper og 14 somaliske sproggrupper, hvilket gjorde de tre sprog til de tre største sproggrupper i forsøget.

Resultater

I følgeforskningen konkluderes det, at analyserne af modersmålsundervisning for mindre grupper af tosprogede børn viser, at der er nogle positive effekter af undervisningen på nogle elevers trivsel og motivation. Det gør sig særligt gældende for dimensionerne adfærdsvanskeligheder, hyperaktivitet og sociale styrker samt i forhold til, hvorvidt eleverne laver lektier og er motiverede for læring. For de arabisk talende elever havde det en positiv effekt på dimensionen adfærdsvanskeligheder. Herudover er der en tendens til, at det særligt er elever, der deltog i den første forsøgs-

runde, hvis motivation og trivsel er forøget som følge af indsatsen. Indsatsen har haft blandede effekter på de resterende elevgruppers motivation og trivsel.

Endvidere viser de gennemførte analyser, at modersmålsundervisningen har haft en positiv effekt på arabiske elevers sproglige færdigheder på deres modersmål. Denne tendens gør sig dog ikke gældende for de resterende sproggrupper, og der er ikke blevet observeret positive effekter af modersmålsundervisningen på nogen af elevernes sproglige kompetencer på dansk. Som mulige forklaringer på den manglende effekt peges der bl.a. i rapporten på, at samarbejdet mellem modersmålsunderviserne og elevernes øvrige lærere om tilrettelæggelsen af undervisningen, som var en del af indsatsen, kun er blevet realiseret i begrænset omfang. Derudover så det også ud til, at elevernes og forældrenes sproglige færdigheder på modersmålet ikke i alle tilfælde var tilstrækkelige til, at eleverne fik udbytte af modersmålsundervisningen. Dette kan være nogle af forklaringerne på, at modersmålsundervisningen ikke har givet udslag i effekter på elevernes sproglige kompetencer i dansk.

Hvis modersmålsundervisningen blev implementeret anderledes af skolerne – fx med et tættere samarbejde mellem modersmålsunderviserne og elevernes øvrige lærere – end det var tilfældet i dette forsøg, kan resultaterne ifølge forskerne vise sig at være anderledes. Omvendt påpeges det i rapporten, at skolernes implementering i dette gennemførte forsøg formentlig vil afspejle den praksis, som ville blive fulgt ved en efterfølgende egentlig implementering af modersmålsundervisning. På det foreliggende grundlag giver indeværende undersøgelse derfor ifølge forskerne ikke grundlag for at anbefale modersmålsundervisning, hvis formålet med undervisningen er at forbedre elevernes danske sprog. Tages de positive resultater, som indeværende studie har påvist på elevernes trivsel og motivation samt arabiske elevers sproglige færdigheder på deres modersmål, i betragtning, kan undervisningen dog indføres med disse specifikke formål for øje.

Forsøgsindsatsen målrettet hele klasser på mellemtrinnet (4. og 5. klassetrin) i efteråret 2013 og 2014

Indsats

Almen Sprogforståelse

Indsatsen bestod af et nyudviklet undervisningsforløb, der blev gennemført i fire ugentlige lektioner i 16 uger. Undervisningen blev tilrettelagt i henhold til det udviklede undervisningsmateriale, som gerne skulle forbedre alle elevers, og særligt de tosprogede elevers, præstationer.

Det detaljerede undervisningsmateriale indeholdt blandt andet forskellige tekster og øvelser til hver af de 16 uger, som indsatsen varede.

Med inspiration fra det udsendte undervisningsmateriale skulle læreren planlægge, tilrettelægge, gennemføre og evaluere undervisningen med udgangspunkt i elevernes forskellige sproglige kompetencer. Undervisningen, som blev gennemført på dansk, tog afsæt i elevernes forskellige sproglige registre og havde til formål at skabe sprogligt bevidste og fagligt dygtige elever. Samtidig har Almen Sprogforståelse et alment dannende og uddannende aspekt.

Centrale elementer i undervisningsmaterialet er ugens tekst, illustration, sproglige fokus og fokusord samt ordkort, sprogvæg, dialog og opgaver på dansk og øvrige sprog.

I 2013 blev Almen Sprogforståelse gennemført på 4. klassetrin i 16 uger med fire ekstra lektioner ud over den planlagte undervisning på 27 skoler.

I 2014 blev Almen Sprogforståelse gennemført på 5. klassetrin i 16 uger med to ekstra lektioner ud over den planlagte undervisning på 30 skoler. En lektion blev gennemført i de planlagte dansktimer, og en lektion blev rettet mod de elever, der har behov for en særlig indsats. Der blev udarbejdet en 'light-udgave' af alle tekstmaterialerne, hvilket indebærer, at teksterne blev forenklet, så ordvalget var nemmere tilgængeligt, selv om indholdet var det samme. Indsatsen i 2014 blev suppleret med en løbende læsescreening fire gange i løbet af de 16 uger for at se, om det kunne hjælpe lærerne til at målrette indsatserne ift. de grupper af elever, der ikke havde særlig stor effekt af indsatsen i første runde.

Ekstra undervisningstid i dansk

Indsatsklasserne modtog endvidere ekstra undervisningstimer i dansk.

Som inspiration til tilrettelæggelsen af de ekstra timer udgav ministeriet et idekatalog med evidensbaserede strategier til tilrettelæggelsen af undervisningen af tosprogede elever. Centrale elementer i idekataloget er systematisk og eksplicit instruktion, præsentation af undervisningens indhold, understøttelse af den enkelte elev, kollaborativ undervisning, målrettet dialogisk instruktion, kulturel tilpasning af undervisningen af tosprogede elever samt evaluering af undervisningen.

I 2013 blev indsatsen gennemført med fire ekstra lektioner med danskundervisning i 16 uger på 29 skoler.

I 2014 blev indsatsen gennemført på samme måde som i 2013, men dog med to lektioner færre ugentligt på 44 skoler.

Indsatsen i 2014 blev suppleret med en løbende læsescreening for at se, om det kunne hjælpe lærerne til at målrette indsatserne ift. de grupper af elever, der ikke havde særlig stor effekt af indsatsen i første runde.

Opkvalificering af matematikundervisningen

Indsatsen blev gennemført af en matematiklærer i samarbejde med en lærer med kompetencer inden for dansk som andetsprog. Begge deltog forud for indsatsen i et femdagskursus, som sigtede på at undervise læreren i, hvordan vedkommende kunne inddrage dansk som andetsprog i matematikundervisningen. Under kurset udarbejdede deltagerne to konkrete undervisningsforløb i matematik, hvor elevernes forskellige sproglige registre blev tænkt ind i undervisningen.

Lærerne modtog endvidere vejledningsmateriale som inspiration til tilrettelæggelsen af undervisningen. Fokusområder i opkvalificeringsforløbet var forståelsesaktiviteter, tydeliggørelse af sprog-

lige mål for læringsaktiviteter, sprogligt aktive elever, inddragelse af elevernes samlede sproglige ressourcer samt elevernes tilegnelse af matematikfagets sproglige registre.

I 2013 blev indsatsen gennemført på 4. klassetrin på 31 skoler. Der var imidlertid for få elever, der havde gennemført de nationale test i matematik til, at denne indsats kunne evalueres på et tilstrækkeligt sikkert grundlag. Indsatsen blev derfor ikke gennemført i 2014.

Resultater

Når der gennemføres så mange test, som det er gjort i forbindelse med dette forsøg, kan der ifølge rapporten være enkelte resultater, der viser en signifikant forskel mellem indsats- og sammenligningsgruppe, men som reelt baseres på en tilfældighed. Samtidig er der et vist frafald i undersøgelsen – specielt i spørgeskemaundersøgelsernes måling af elevernes trivsel og motivation – som kan give et skævt billede af de reelle effekter. Derfor er det væsentligt at fokusere på de tendenser i resultaterne, der er mest stabile på tværs af de mange test, og omvendt ikke lægge for meget vægt på enkeltstående resultater. De mest stabile resultater vurderes af forskerne at være følgende:

- Ekstra undervisningstid i dansk (4 lektioner om ugen) i 2013 inden skolereformen havde en positiv effekt på elevernes læsefærdigheder, når der kontrolleres for køn. Derudover kan der identificeres en effekt for børn af højtuddannede forældre. Effekten for børn af lavtuddannede var af samme størrelsesorden om end ikke statistisk signifikant. Effekten specifikt på børn med indvandrerbaggrund var dog lille og statistisk insignifikant.
- Samtidig er det væsentligt at bemærke, at der er tendenser til, at den ekstra undervisningstid i dansk øgede børnenes adfærdsmæssige vanskeligheder og sænkede deres motivation og trivsel. Det gjaldt specielt for drengene og i forhold til hyperaktivitet.
- Forsøget med Ekstra undervisningstid i dansk (2 lektioner om ugen) efter skolereformen i 2014 viste ikke nogen yderligere positiv effekt på læseevner – heller ikke i kombination med løbende test af børnene. Dette kan både skyldes, at den ekstra værdi af endnu flere undervisningstimer er begrænset efter skolereformen, hvor timetallet allerede var øget – og det kan skyldes, at mange skoler faldt fra forsøget, og at det derfor ikke var statistisk muligt at påvise mindre effekter.
- Forsøgene med Almen Sprogforståelse viste, at da indsatsen i 2013 blev implementeret i 4. klasse havde det positive effekter, men afgrænset til pigerne og til profilmrådet Sprogforståelse i læsetesten. Da indsatsen i 2014 blev rykket til 5. klasse, materialerne blev forenklet lidt, og indsatsen blev kombineret med løbende test, viste forsøget positive effekter for elever af lavtuddannede forældre – igen navnlig på profilmrådet for sprogforståelse og her navnlig for drengene. Dette tyder på, at det kan være en udfordring med et fast tilrettelagt undervisningsforløb som Almen Sprogforståelse at differentiere undervisningen på en måde, så den rammer alle elevers niveau.
- I forhold til Almen Sprogforståelse er det endvidere væsentligt at bemærke, at undervisning i Almen Sprogforståelse både i 2013 og 2014 samlet set trækker i retning af at sænke elevernes adfærdsmæssige problemer og øge deres motivation. At bestemte elevgrupper får en større grad af adfærdsmæssige vanskeligheder af Ekstra dansk, men ikke af Almen Sprogforståelse, kan ifølge forskerne skyldes, at Ekstra dansk har givet eleverne mere af den samme type un-

dervisning, som de allerede er udsat for, mens Almen Sprogforståelse i højere grad har haft variation i opgaver og undervisningsformer.

Som det fremgår ovenfor er der positive effekter af de afprøvede indsatser, men det udestår stadig at finde indsatser, som effektivt kan hjælpe de tosprogede elever, der er hovedmålgruppen i forsøgsprogrammet.

Forsøgsindsatsen 'Almen sprogforståelse' målrettet mindre grupper af tosprogede elever på 4. klasseset i foråret 2014 og foråret 2015

Indsats

Indsatsen, der blev afprøvet i forhold til de mindre elevgrupper af tosprogede børn, var undervisningsforløbet "Almen Sprogforståelse". Til forskel fra indsatsen målrettet hele klasser på mellemtrinnet var elevmaterialet på elevernes modersmål.

De grupper, der blev udtrukket til indsatsen, modtog i en periode på 16 uger ekstra undervisning i sprog og sprogforståelse.

I foråret 2014 modtog de deltagende grupper fire ekstra lektioner (45 min.) undervisning udover den almindelige undervisning. På grund af folkeskolereformen blev dette ændret ved gennemførelse af indsatsen i foråret 2015. Der var fortsat tale om fire ugers undervisning i Almen Sprogforståelse, men det blev muligt at placere to af de fire lektioner parallelt med lektiecafeer eller skoletid afsat til faglig fordybelse. Skolerne skemalagde selv de ekstra undervisningstimer.

Kravet for at deltage var, at skolerne minimum havde 3 elever med tyrkisk modersmål og/eller 3 elever med arabisk modersmål og/eller 3 elever med somalisk modersmål på 4. klasseset i skoleåret 2014. Det resulterede i i alt 51 deltagende skoler med 69 elevgrupper.

Skolerne, der deltog i forsøget i første runde i 2014, var automatisk tilmeldt den anden forsøgsrunde. Da antallet af elever i en bestemt sproggruppe kan variere noget fra år til år, var der nogle skoler, der ikke havde mulighed for at deltage med den oprindeligt tilmeldte sproggruppe i 2015. For at give mulighed for at disse skoler alligevel kunne deltage, blev der lempet på minimumsantallet for deltagende elever, der nu blev sat til én elev, og desuden fik skolerne mulighed for at deltage med nye elevgrupper. Denne mulighed blev dog kun anvendt i meget begrænset omfang, men gav mulighed for at øge antallet af elevgrupper med somalisk modersmål med tre.

Der deltog i alt 49 grupper i 2015, og det samlede forsøg i 2014 og 2015 inkluderede således (69+49) 118 grupper.

Resultater

I de gennemførte analyser er der ikke identificeret effekter af indsatsen – hverken negative eller positive – for langt hovedparten af de ting, der er målt på. Det kan enten skyldes, at Almen Sprogforståelse reelt ikke haft den tiltænkte effekt på de deltagende elever. På den anden side kan det dog også skyldes, at det ikke har været muligt at identificere det, hvis indsatsen egentlig har haft de ønskede effekter på eleverne.

Antallet af skoler, der har deltaget i forsøgsprogrammet var lavere end planlagt. Det betyder, at usikkerheden om resultaterne forøges, hvorfor det er sværere med sikkerhed at konkludere, om den identificerede forskel i resultaterne mellem gruppen, der har gennemført indsatsen, og sammenligningsgruppen skyldes tilfældigheder eller skyldes en reel effekt. Det kan således være en udfordring at vurdere effekten – eller den manglende effekt – præcist nok, hvis der ikke er et tilstrækkeligt antal børn, der deltager i forsøget

At det viste sig at være vanskeligt at rekruttere et tilstrækkeligt antal deltagere til forsøget skyldtes blandt andet, at der ikke var mange elever, der passede i målgruppen. Således skulle eleverne, der deltog i forsøget, være tilstrækkeligt dygtige til tyrkisk, arabisk eller somali til, at de kunne modtage undervisning på det pågældende sprog. At der allerede ved forsøgets gennemførelse viste sig at være store udfordringer i at finde et tilstrækkeligt antal elevgrupper, der passede i målgruppen, kunne ifølge rapporten tyde på, at der er et begrænset potentiale for at indføre Almen Sprogforståelse for mindre elevgrupper generelt i folkeskolen.